

Een klap in het gezicht

Een leerling die een leraar een duw of een klap geeft. Het gebeurt in Nederland duizenden keren per jaar. Scholen zijn er nauwelijks op voorbereid, terwijl de impact van zo'n geweldsincident groot is.

Tekst Richard Hassink **Beeld** Nina Maissouradze

Woedend was hij. Toch bleef docent Mattijs van Dorenmalen ijsig kalm toen een van de leerlingen uit zijn mentorklas, een vijftienjarig meisje, hem met de vlakke hand een klap in zijn gezicht gaf. "Ik heb in een vorig werkleven in een jeugd-gevangenis gewerkt waar geweld aan de orde van de dag was, maar deze klap maakte veel meer indruk op me, omdat ik het totaal niet zag aankomen." Van Dorenmalen die in zijn vrije tijd judoleraar is, kon zijn woede beheersen en stuurde het meisje naar huis. Het incident speelde zich negen jaar geleden af op een vmbo-school in Eindhoven waar Van Dorenmalen destijds leraar Nederlands was.

Het lijkt een incident zoals ze niet dagelijks voorkomen op scholen in Nederland, maar niets is minder waar. DUO Onder-

wijsonderzoek bracht afgelopen december de resultaten van een studie naar buiten waaruit blijkt dat vorig schooljaar negenduizend leraren in het primair- en voortgezet onderwijs te maken hebben gehad met op henzelf gericht fysiek geweld door leerlingen. "Dat is een schrikbarend aantal", zegt gedragsdeskundige Kees van Overveld. "Elk geval van fysieke agressie is er één te veel. En het wrange is dat het toe lijkt te nemen, alhoewel daarover geen harde onderzoeksgegevens voorhanden zijn."

Van Overveld, die jaarlijks lezingen, workshops en studiedagen organiseert over onderwerpen als sociaal-emotioneel leren, pesten en agressie, hoort regelmatig van leraren dat zij het gevoel hebben dat de agressie door leerlingen toeneemt. "Natuurlijk zie je in de hele maatschappij dat grenzen vervagen, maar in het onderwijs lijkt het nog sterker zichtbaar." Van Overveld denkt dat het onderwijs dat ook deels aan zichzelf te wijten heeft. "Zo'n tien, vijftien jaar geleden was de algemene teneur dat leerlingen en leraren elkaars gelijken waren. Al vind je dat, er moeten

natuurlijk wel een gezagsverhouding zijn en leerlingen moeten weten dat er grenzen zijn." Hij ziet de laatste jaren een beweging de andere kant op waarbij de touwtjes aangehaald worden.

Van Dorenmalen heeft zich na het incident vaak afgevraagd of hij die klap in zijn gezicht had kunnen voorkomen.

"Het meisje moest zich na schooltijd bij mij melden, maar daar had ze totaal geen zin in. Ze dreigde weg te gaan en ik ben in de deuropening gaan staan waarop ze mij die klap gaf. Misschien had ik toen een stap achteruit moeten zetten om haar meer ruimte te geven." Maar Van Dorenmalen beseft dat het achteraf altijd makkelijk praten is. "Bovendien was ik destijds niet voorbereid op dergelijke situaties. Dat is nu wel anders." Hij doelt daarmee op de trainingen die hij nu met zijn eigen bedrijf Leer Krachtig, naast zijn lerarenbaan bij Praktijkschool Bladel, geeft aan bedrijven en scholen die te maken hebben met agressie. Dat hij zelf een geweldsincident heeft meegemaakt, komt hem goed van

Kan een leerling
eigenlijk wel
op school
blijven na zo'n
geweldsincident?

pas als trainer. “Ik vraag vooraf altijd wie er weleens met agressie door leerlingen te maken heeft gehad. Dan gaat meer dan de helft van de handen omhoog en ook die van mij. Ik vertel dan altijd eerst mijn eigen verhaal, daarna is het voor anderen makkelijker om erover te vertellen.”

Ook Anniek Verhagen traint regelmatig groepen leraren in het omgaan met agressie. “Tijdens zo’n training is het belangrijk dat je eerst achterhaalt wat jouw primaire reactie is in een conflictsituatie. Is dat vluchten, bevriezen of vechten? Dat proberen we dan in een rollenspel met een trainingsacteur te ontdekken.” Ook komen in dergelijke trainingen technieken aan bod waarmee je de situatie kunt de-escaleren,

vertellen Van Dorenmalen en

Verhagen. “En wat ik lera-

ren altijd op het hart

druk, is dat ze hulp

moeten durven vra-

gen maar dat ze voor-

al een andere collega

moeten durven hel-

pen”, zegt Van Doren-

malen. “Als je ziet dat

een collega in het nauw

gedreven wordt en dat de

spanning tussen leraar en leer-

ling oploopt, dan kun je door jouw inmen-

ging de druk weghalen. Maar in de praktijk

kijken mensen vaak weg, omdat ze zich

niet geroepen voelen om op te treden als

een beveiligder of vredesbewaker. En het feit

dat ze niet goed voorbereid zijn, speelt ook

een rol.”

Van Overveld, Verhagen en Van Doren-

malen pleiten voor meer aandacht in het

curriculum van de lerarenopleidingen,

en merken tegelijk dat ze pas ingescha-

keld worden als er op school een ernstig

geweldsincident heeft plaatsgevonden.

“Scholen denken dat het niet vaak voor-

komt en besteden dan liever hun tijd aan

andere zaken”, zegt Van Overveld. Verha-

gen benadrukt dat je leraren alleen goed

kunt voorbereiden in een trainingssituatie.

“Op agressie krijg je als mens een fysieke

reactie, en daardoor is het heel lastig om

Leraren moeten hulp durven vragen maar vooral een andere collega durven helpen

te blijven nadenken en bewust te blijven handelen.”

En als het een keer misgaat tussen een leraar en leerling, dat is de nazorg heel belangrijk. Van Overveld: “Van mensen die het hebben meegemaakt, hoor ik vaak dat hun veilige en zekere gevoel op school in één klap wordt weggevaagd. Erkenning en steun van collega’s is dan onontbeerlijk.” Ook Van Dorenmalen was een tijd lang aangeslagen en voelde zich kwetsbaar. “Tegelijk ging ik twijfelen aan mezelf. Had ik het kunnen voorkomen? Had ik de leerlinge te weinig begeleiding gegeven, of juist te veel? Het voelde alsof ik met die klap in mijn gezicht ook een tik op mijn zelfvertrouwen had gekregen.” Veel steun van zijn toenmalige collega’s kreeg Van Dorenmalen niet. Zo moest hij in zijn eentje aangifte gaan doen bij de politie. “Dat voelde zo naar. In de training hamer ik er nu ook altijd op dat de school dat moet doen, en niet de individuele leraar.” En zijn collega’s reageerden niet allemaal even tactisch. “Een collega zei: ik ben blij dat het jou is overkomen, want jij kunt als judoleraar wel tegen een stootje.” Van Overveld vindt dat het schoolmanagement het probleem heel serieus moet nemen. “Toon begrip, vraag wat je kunt doen en biedt steun.” Voor Van Dorenmalen moet het nog verder gaan. “Het moet op dat moment binnen het team het gesprek van de dag zijn. Als er bij ons op de Praktijkschool Bladel spanningen zijn, dan wordt het personeel ingelicht en worden er bijvoorbeeld extra surveillanten ingezet. Je moet er alles aan doen om te voorkomen dat het uit de hand loopt.” Tegelijk beseft hij dat het altijd kan gebeu-

ren en dat het iedereen kan overkomen. “Voor mij is het nu negen jaar geleden. Ik heb mijn zelfvertrouwen volledig terug, maar ik kan me voorstellen dat dat niet iedereen lukt en dat sommigen dan het onderwijs uitstappen.” Kan een leerling eigenlijk wel op school blijven na zo’n geweldsincident? Dat ligt aan de situatie, vindt Van Overveld. “Was het de eerste keer, heeft de leerling spijt betuigd, was het een impulsieve actie of een doelgerichte daad? Allemaal vragen die een rol spelen bij de beslissing een leerling van school te sturen of te na een schorsing te laten terugkeren.” Het meisje dat Van Dorenmalen had geslagen, kwam na enige tijd terug op school. Enkele maanden na het incident volgde een gesprek met het meisje, haar moeder en een medewerker van Bureau Halt. Van Dorenmalen: “Daarin bood ze haar excuses aan en vertelde ze dat ze me nooit had willen slaan. Dat deed me goed.” Van Overveld kan zich goed voorstellen dat een leraar zo boos en geschrokken is dat hij de leerling nooit meer wil zien. “Op zo’n moment moet de school altijd de kant kiezen van de leraar.” ■

Soorten agressie

De wetenschap maakt onderscheid tussen reactieve en proactieve (of instrumentele) agressie. “De eerste komt het meest voor”, zegt gedragsdeskundige Kees van Overveld, “het is eigenlijk agressie uit onmacht. Vaak zijn het leerlingen die gefrustreerd rondlopen, waarbij er maar één klein ding hoeft te gebeuren en ze ontploffen. Ze doen eerst en denken pas daarna.” Bij proactieve (instrumentele) agressie gaat het om agressie die wordt ingezet als (machts-)middel om een doel te bereiken, zonder dat er sprake is van een sterke emotie. “Dat zijn leerlingen die heel berekenend en sociaal slim zijn en die precies weten op welke knopjes ze moeten drukken om hun doel te bereiken.”

Aan deze vorm van agressie kun je op het moment zelf niet zo veel doen, maar wel vooraf, door bijvoorbeeld duidelijke omgangsregels af te spreken. Bij reactieve agressie ligt dat volgens Van Overveld anders. “Toon begrip voor de gevoelens van de gefrustreerde leerling maar geef wel meteen aan dat je zijn gedrag niet accepteert.” Maar wat je ook doet, word zelf nooit agressief, stelt trainer Anniek Verhagen, of het nu gaat om reactieve of om proactieve agressie. “Als je jezelf groot maakt en gaat schreeuwen dan werkt dat als een katalysator, en dan kan verbale agressie uitmonden in fysieke agressie. Neem liever een stap terug, waardoor je jezelf ook tijd geeft om na te denken om de situatie. Of haal er een collega bij die als mediator kan functioneren.”